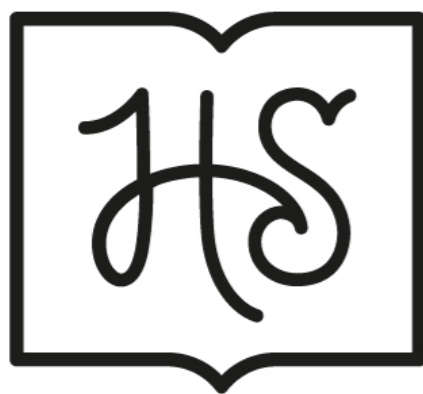

HISTORIA SCHOLASTICA

2/2020

Ročník / Volume 6

Praha / Prague 2020

Historia scholastica

Č. / No. 2/2020

Roč. / Vol. 6

Redakční rada / Editorial Board

Vedoucí redaktor / Editor-in-chief: doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Zástupce vedoucího redaktora / Deputy Editor: PhDr. Markéta Pánková (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Prof. PhDr. Martin Holý, Ph.D. (Historický ústav Akademie věd ČR)

Doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

Prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)

Prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)

Doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)

Mgr. Magdaléna Šustová (Muzeum hlavního města Prahy)

Doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filosofická fakulta University Karlovy v Praze)

Mezinárodní redakční rada / International Editorial Board

Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (University of Macerata)

Prof. Dr. Marcelo Caruso (Humboldt Universität Berlin)

Prof. Dr. Lucien Criblez (Universität Zürich)

Prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)

Prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)

Prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)

Prof. PhDr. Blanka Kudláčková, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnavě)

Prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)

Prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)

Prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)

Prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Historický ústav Akademie věd ČR)

Prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)

Prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)

Prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Výkonná redaktorka / Executive Editor:

Mgr. Lucie Krausová (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze)

Vydavatelé / Publishers:

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, www.npmk.cz

IČ 61387169

Technická univerzita v Liberci

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

Studentská 1402/2, 461 17 Liberec 1, www.tul.cz

IČ 46747885

ISSN 2336-680X

Časopis **Historia scholastica** je vydáván dvakrát ročně. Toto číslo bylo publikováno v prosinci roku 2020.

Časopis **Historia scholastica** je zařazen do mezinárodních vědeckých databází Ulrich's Periodicals Directory, EBSCO a ERIH Plus.

STUDIE:

Ideové východiská pedagogického myslenia na Slovensku v 40. rokoch 20. storočia a ich vyústenie do socialistickej pedagogiky¹

Blanka KUDLÁČOVÁ

ARTICLE INFO*Article history:*

Received 21 February
2020
Accepted 22 October
2020
Available online 31
December 2020

Keywords:

educational thought,
Slovakia, national
Socialism, Marxism-
Leninism, Juraj Čečetka,
Ondrej Pavlík

B. Kudláčová

Trnavská univerzita
v Trnave •
Pedagogická fakulta,
Katedra pedagogických
štúdií •
Priemyselná 4,
P.O. Box 9
918 43 Trnava •
Slovenská republika •
blanka.kudlacova@truni.
sk

ABSTRACT*Ideological Background of Educational Thought in Slovakia in the 1940s and its Eventuation into the Socialist Educational Thought*

The paper is a historical-educational study that aims to survey changes in conceptual foundations of educational thought in the 1940s and their form at the beginning of Communism. It was a complicated period with several overlapping ideological levels: the ideas of the interwar democratic Czechoslovakia “retired”, the national socialist ideology of the Slovak state was established in the situation of the war, and the Marxist-Leninist ideology, which was fully implemented after the Communist coup in 1948, was being gradually shaped. The change of direction in the educational thought and in its foundations is demonstrated mainly through two leading figures of pedagogy of the given period: Juraj Čečetka (1907–1983), the first Slovak professor of pedagogy and Ondrej Pavlík (1916–1996), the creator of the socialist pedagogy and education. The first part of the paper focuses on a broader socio-political context that suggested changes in ideological orientation of educational thought in the 1940s, the second part of the paper discusses educational thought in the 1950s when only the socialist variant can be considered. The study is based on source literature of both mentioned representatives of the period and on existing research of their work (Krankus, Kudláčová, Faktorová, Valkovičová, Wiesenganger) and life (Miháľechová, Michalička, Londáková).

¹ Článok je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 1/0106/20 *Sloboda vs. nesloboda vo vzdelávaní a výchove na Slovensku v období rokov 1948–1989*.

Politicko-spoločenský kontext na Slovensku v období 2. svetovej vojny a jeho odraz v pedagogike

Po dvadsaťročnom budovaní demokracie v prvej Československej republike (ČSR) prišlo pod vplyvom Hitlerovej zahraničnej politiky k viacerým geopolitickým zmenám v stredoeurópskom regióne. 14. marca 1939 bol vyhlásený samostatný Slovenský štát a následne Protektorát Čechy a Morava. Po konferencii v Salzburgu (júl 1940) sa Slovensko dostalo do područia hitlerovského Nemecka. V slovenskej autonómnej vláde mala väčšinu Hlinkova slovenská ľudová strana (HSLŠ), ktorá sa po „integrácii“ poslancov iných strán stala politickým hegemonom² a mala dominantné až totalitné postavenie. Od júna 1938 vznikali tiež polovojenské jednotky Hlinkovej gardy. Oficiálnou politickou doktrínou sa stal slovenský národný socializmus. Podľa M. Krankusa, „vláda a štátne orgány vyvíjali obrovské propagandistické, ideovo-politické a zákonodarne úsilie, aby obyvatelia prijali existenciu nového štátu, stotožnili sa s ním a s jeho ideologickým a politickým smerovaním“ (2015, s. 91). Rozpustené boli aj spoločenské organizácie. Významnú úlohu v spoločnosti mala výchova mládeže v národnom a kresťanskom duchu. Pre tieto účely bola vytvorená organizácia *Hlinkova mládež*, ktorá združovala všetkých mladých ľudí. Podľa hlavného ideológa HSLŠ, Štefana Polakoviča (1912–1999), slovenský národný socializmus sa mal budovať ako osobitný typ národného socializmu, prispôbeného slovenským pomerom: „Ideová a mravná výchova národa je zásadná, bez nej padne i hospodársky a finančne najsilnejší štát. Táto ideologická výchova národa musí sa vykonávať v duchu našich dejín a v duchu našej tradície, a preto, ak hlásame princíp svojráznosti na poli národnom, rovnako hlásame potrebu svojrázu v štátnej filozofii slovenskej.“ (Polakovič, 1939, s. 8). Polakovič opísal túto ideológiu v diele *Slovenský národný socializmus. Ideové poznámky* (1941), kde sa v 3. kapitole s názvom *Princípy slovenskej národnosocialistickej výchovy* venoval cieľom a metódam ideologickej výchovy.³ Zmyslom takto orientovanej výchovy bolo „preporodiť človeka“ s cieľom vychovať „novú mládež“ a „nového človeka“ (por. Milla, 2008). O rok neskôr, v roku 1942, vydali gardisti pod vedením tajomníka Matice slovenskej, Stanislava Mečiara, spis *Slovenský národný socializmus. Výklad základných zásad*. Tento spis podľa A. Hruboňa (2014) predstavuje explicitné protižidovské a protirasistické myšlienky a je vrcholom textov s jasným príklonom k zámerom nemeckého národného socializmu.

Pedagogika sa veľmi rýchlo prispôbila novým pomerom a začala sa rozvíjať v národno-socialistickom variante, ktorý bol inšpirovaný nemeckou pedagogikou a modelom vzdelávania (Kudláčová, 2017). Jedinou inštitúciou, v ktorej sa v tom čase rozvíjala pedagogika na vedeckej úrovni a pripravovali sa budúci učitelia, bol Pedagogický seminár na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského⁴ (UK) v Bratislave.⁵ Po nútenom odchode

² Od novembra 1938 niesla názov *HSLŠ – Strana slovenskej národnej jednoty*.

³ Bližšie pozri štúdiu RAJSKÝ, Andrej, 2015. Ideové pozadie a doktrína Slovenského štátu. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed. *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v rokoch 1939–1945*, s. 23–34.

⁴ V príspevku používame kvôli prehľadnosti názov Univerzita Komenského. V rokoch 1939 až 1954 však univerzita niesla názov Slovenská univerzita.

⁵ Seminár v roku 1923/24 založili a do roku 1938 viedli českí profesori pedagogiky: O. Chlup, J. Hendrich a J. Uher.

českých profesorov zo Slovenska (1938) sa riaditeľom seminára stal Juraj Čečetka⁶ (1907–1983), ktorý v ňom začal prednášať ešte v akademickom roku 1937/38, teda koncom obdobia prvej republiky. Na jeseň 1939 bol menovaný za mimoriadneho profesora pedagogiky, riadnym profesorom sa stal v roku 1940. V tomto období sa jeho vedecká tvorba presunula z oblasti psychológie a poradenstva do oblasti pedagogiky a dejín výchovy a vzdelávania.

Obdobie 2. svetovej vojny bolo v Čečetkovom živote vedecky veľmi plodné. Publikoval významné diela: *Slovenské evanjelické patronátne gymnázium v Turčianskom sv. Martine* (1939), *Zo slovenskej pedagogiky* (1940), *Príručný pedagogický lexikón I. a II.* (1943), *Úvod do všeobecnej pedagogiky* (1944). Dielo *Zo slovenskej pedagogiky* možno považovať za priekopnícke v oblasti slovenskej pedagogiky a doteraz predstavuje významný zdroj informácií o slovenskej pedagogickej minulosti od čias Vavrinca Benediktího z Nedožier (začiatok 17. storočia) až po začiatok 20. storočia. Ďalším priekopníckym dielom je dvojzväzkový *Príručný pedagogický lexikón*, na ktorom Čečetka pracoval tri roky a obsahuje 1250 hesiel (1943, s. 5). Lexikón je prvým svojho druhu v oblasti slovenskej pedagogickej encyklopedickej literatúry. Vysokoškolské učebné texty *Úvod do všeobecnej pedagogiky* (1944) vznikli na základe Čečetkových prednášok zo všeobecnej pedagogiky. Aj v prípade učebných textov ide o prvenstvo v oblasti slovenských vysokoškolských učebníc pedagogiky. Tieto diela sme analyzovali vzhľadom na vtedajšiu národno-socialistickú ideológiu.⁷ Z nášho bádania vyplynulo, že v prvých dvoch spomenutých Čečetkových publikáciách ide čisto o odborný text. Čo sa týka lexikónu, „niektoré heslá nesú pečať svojej doby, zväčša však ide len o rovinu informatívnu, bez výraznejšieho pokusu o ideologizovanie“⁸ (Kudláčová, 2015, s. 46). To isté možno konštatovať pri deskripcii talianskeho a nemeckého školstva v Úvode do všeobecnej pedagogiky.

Čečetka bol aktívny aj v časopiseckej tvorbe. V roku 1934 založil a redigoval časopis *Pedagogický sborník* a tiež časopis pre rodičov *Dieťa*. Pedagogický sborník bol podľa J. Máteja (1976) najvýznamnejším slovenským pedagogickým časopisom v období svojej existencie. V štruktúre článkov, správ a recenzií a tiež ich obsahu, je možné sledovať úzku previazanosť časopisu s dobovou ideológiou v rokoch 1938 až 1944.⁹ Čečetka už v roku 1938

⁶ Čečetka študoval filozofiu a francúzsky jazyk na Karlovej univerzite v Prahe, kde sa stretol s významnými českými osobnosťami v oblasti pedagogiky (napr. O. Kádner) a psychológie (napr. F. Krejčí, V. Příhoda). To ho priviedlo k rozhodnutiu venovať sa pedagogickej psychológii, ako syntéze psychológie a pedagogiky. Už počas štúdií v Prahe dobrovoľne pracoval v pražskom Pedologickom ústave a Psychotechnickom ústave, čo mu neskôr otvorilo možnosť pracovať v Psychotechnickom ústave v Bratislave (od roku 1929). Tu sa stretol so svojím celoživotným priateľom, zakladateľom psychológie na Slovensku, Antonom Jurovským. Zameranosť na problémy mládeže, ich diagnostiku, poradenstvo a voľbu povolania, priviedla Čečetku k spolupráci s pedagógmi, ktorí v tom čase pôsobili v Pedagogickom seminári na Filozofickej fakulte UK. Pod vplyvom J. Hendricha sa habilitoval z pedagogiky prácou *Pedagogika a adlerovská individuálna psychológia* (1936).

⁷ Bližšie pozri KUDLÁČOVÁ, Blanka, 2015. Charakteristika vybraných reprezentatívnych diel slovenskej pedagogiky v rokoch 1939–1945 z hľadiska spoločensko-politického kontextu. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed. *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v rokoch 1939–1945*, s. 42–59.

⁸ Ide o heslá napr. branná výchova, detské družiny a kamarátstva, nacionalizmus, eugenika, nemecké školstvo, pracovná služba mládeže, vojenská výchova a pod.

⁹ Bližšie pozri VALKOVIČOVÁ, Lucia, 2015. Štúdie Juraja Čečetku v časopise *Pedagogický sborník* v období druhej svetovej vojny In: KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed. *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v rokoch*

publikoval článok o slovenskej národnej výchove na slovenských školách¹⁰ a o reforme slovenského školstva,¹¹ publikoval tiež viaceré články k nemeckému školstvu (1940, č. 3; 1941, č. 4 a 6; 1942, č. 1 a 3). Okrem Čečetku publikovali o novej podobe slovenského školstva a o nemeckom a talianskom školstve viacerí domáci autori; tiež boli publikované preklady nemeckých a talianskych autorov, čo pretrvávalo do roku 1944 (Kudláčová, 2015). Vychádzajúc z analýz dobovej pedagogickej a časopiseckej literatúry z obdobia prvej Slovenskej republiky možno konštatovať, že stopy národno-socialistickej doktríny v časopiseckej literatúre sú evidentné, hoci išlo len o šesťročné obdobie (por. Kudláčová, 2015; Valkovičová, 2015; Kudláčová a Valkovičová, 2015).

Situácia v slovenskej pedagogike po skončení druhej svetovej vojny bola nevyhranená a neexistovali v nej žiadne výraznejšie teoretické východiská, ktoré by vymedzovali jej charakter, v podobe smerov, prúdov alebo koncepcií. Dôraz, ktorý bol kladený na národnú a kresťanskú výchovu a vzdelávanie, bol motivovaný politicky a nie odborným diskurzom. Vo vojnových pomeroch, kedy boli prerušené vedecké kontakty z prvej ČSR a nebol dostatok informácií o pedagogickom myslení v zahraničí, pedagogický diskurz nebol v podstate ani možný.¹² Ku koncu 2. svetovej vojny, keď sa už črtali víťazné mocnosti a orientácia smerom na východ, bolo jasné, že v nových podmienkach nebude možné pokračovať v rozvíjaní pedagogického myslenia a školskej praxe z prvej ČSR, a už vôbec nie z obdobia prvej Slovenskej republiky. V roku 1944 a najmä po vypuknutí Slovenského národného povstania (SNP), sa začali prejavovať náznaky novej politickej orientácie, ktorá vplývala aj na smerovanie slovenskej pedagogiky a školstva.

Politické zmeny v rokoch 1945 až 1948 – predpolie socialistickej pedagogiky

Po ukončení 2. svetovej vojny, Slovensko nastúpilo cestu k ďalšiemu totalitnému režimu. M. Krankus označil obdobie od konca 2. svetovej vojny po etablovanie socializmu v Československu (1945–1948), ako „prechodné obdobie ľudovej demokracie“, v ktorom „síce prebieha ideový zápas, ale zároveň existuje istá miera tolerancie k rozličným názorom“ (2017, s. 36). Vymedzil ho voči obdobiu rokov 1948–1953, ktoré považuje za „obdobie definitívneho etablovania komunistickej totalitnej moci s úplným podriadením pedagogickej teórie marxisticko-leninskej ideológie a spolitizovaním jej vedeckého profilu“ (Ibid.).

Po obrate v 2. svetovej vojne smerom k Sovietskemu zväzu, prišlo na Slovensku k poštátneiu školstva, ktoré bolo podľa O. Pavlíka (1985) jedným z prvých aktov domácej ľavicovo orientovanej politiky. Povstalecká Slovenská národná rada (ďalej SNR) už 6. septembra 1944 odhlasovala nariadenie č. 5, ktorým poštátnila „školy všetkých kategórií a stupňov od detských opatrovní a útulní až po školy vysoké na Slovensku...“ (Sbierka

1939–1945, s. 60–72 a KUDLÁČOVÁ, Blanka a VALKOVIČOVÁ, Lucia, 2015. Tvorba Juraja Čečetku a ideológia Slovenského štátu v rokoch 1939–1945. *Historia scholastica*. Roč. 1, č. 2, s. 38–51.

¹⁰ Slovenská národná výchova na slovenských školách, 1938. *Pedagogický zborník*. Roč. 5, č. 3, s. 97–107.

¹¹ Reforma slovenského školstva, 1938. *Pedagogický zborník*. Roč. 5, č. 4, s. 145–162, tiež Nová stredná škola slovenská, 1940. *Pedagogický zborník*. Roč. 7, č. 1, s. 25–33.

¹² Bližšie pozri KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed., 2015. *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v rokoch 1939–1945*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis.

nariadení SNR, 1944, č. 5, §1). Zároveň sa všetci učitelia a zamestnanci škôl stali štátnymi zamestnancami. Prvý krok reformy školstva tak bol na Slovensku zrealizovaný o tri roky skôr, ako ho kodifikoval prvý socialistický školský zákon v roku 1948. Prvé uznesenia a dokumenty vlády sídliacej v Košiciach v marci 1945, deklarovali zmenu v politickej a kultúrnej orientácii a tiež v školskej politike.

Ondrej Pavlík¹³ (1916–1996) sa svojou ľavicovou orientáciou a dobrou „politickou intuíciou“ veľmi rýchlo presadil na novej politickej scéne, ktorá sa kreovala už počas SNP. Svojimi dielami knižného charakteru a tiež svojimi príspevkami – či už v časopisoch alebo na rôznych odborných alebo politicky orientovaných konferenciách – ovplyvňoval novú podobu pedagogickej teórie a školstva na Slovensku. To potvrdzuje aj V. Hotár: „je to zakladateľská osobnosť československej socialistickej pedagogiky... Bez účasti Ondreja Pavlíka si nemožno dosť dobre predstaviť vývin socialistickeho školstva a marxisticko-leninskej pedagogiky v Česko-slovenskej socialistickej republike“ (1986, s. 7–8).

Pavlíkove pedagogické pôsobenie predznačila dizertačná práca *Vývin sovietskeho školstva a pedagogiky*, ktorú napísal v rokoch 1940 až 1942. Keďže Slovensko bolo v tom čase vo vojnovom stave so Sovietskym zväzom, mohla byť publikovaná až po skončení vojny, pod upraveným názvom *Vývin sovietskeho školstva a pedagogiky so zreteľom na školu povinnú* (1945). Publikácia bola zároveň aj Pavlíkovou habilitačnou prácou. Jej oponentmi boli J. Čečetka a J. Hendrich (Kudláčová a Faktorová, 2019). Čečetkov posudok na Pavlíkovu prácu sa nám zatiaľ nepodarilo získať. Z posudku Hendricha¹⁴ sa na jednej strane dá dedukovať istý nesúhlas s takto orientovanou pedagogikou a na strane druhej, buď veľkorysosť alebo predtucha zmeny politickej orientácie. Uvádza, že „pokiaľ ide o ideovú stránku, je Pavlíkovo stanovisko jednoznačné. Je marxista, a celú látku predkladá a kritizuje z toho hľadiska, ako uskutočňuje v školstve ideály marxizmu. Ale určite nie je nekritickým stúpencom“.¹⁵ V závere konštatuje: „Javí sa v našej pedagogike ako nový svojrázny

¹³ Pavlík študoval v Štátnom československom koedukačnom učiteľskom ústave v Lučenci (bližšie k detstvu a jeho učiteľskej formácii pozri MICHALIČKA, Vladimír, 2018. Ondrej Pavlík [1916–1936] – zrod učiteľa a pedagóga. *Historia scholastica*. Roč. 4, č. 2, s. 95–100). Už v roku 1938 vstúpil do ilegálnej komunistickej strany v Bratislave a angažoval sa v odboji. V tom istom roku začal študovať filozofiu a prírodopis na Prírodovedeckej a Filozofickej fakulte UK v Bratislave, kde sa stretával s ľavicovo orientovanými študentmi. Gustáv Pavlovič a Michal Faltán ho pozvali bývať na študentský internát Lafranconi, kde pracoval v ilegálnej komunistickej bunke, ktorá mala spojenie s Gustávom Husákom a Antonom Rašlom. Ako sám píše, jeho politické dozrievanie a nadšenie pre komunistické ideály formovalo jednak štúdium marxistickej literatúry a tiež blízke kontakty „s významnými staršími súdruhmi“ (Pavlík, 1968, s. 16). Pre svoju ľavicovú orientáciu dostali Pavlík s Faltánom výpoveď z internátu Lafranconi. V roku 1940 im dal Husák návrh, aby sa presťahovali do vily vdovy Jozefa Gregora-Tajovského. Husák si ju prenajal so svojou manželkou a poskytli tu azyl viacerým mladým ľavicovo zmýšľajúcim študentom, literátom a umelcom. V apríli 1943 bol Pavlík väznený za svoju ilegálnu činnosť v strane a organizovanie revolučných národných výborov. Zásluhou L. Novomeského bol však po pol roku prepustený (bližšie k O. Pavlíkovi pozri KUDLÁČOVÁ, Blanka a FAKTOROVÁ, Andrea, 2019. Ondrej Pavlík, tvorca socialistickej pedagogiky a reformátor školstva a vzdelávania po druhej svetovej vojne. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed. *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1945–1989*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 113–151; tiež zborník MICHALIČKA, Vladimír, SLEZÁKOVÁ, Miroslava, eds., 2016. *Ondrej Pavlík [1916–1996]*. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR).

¹⁴ HENDRICH, Josef. *Recenze na knihu O. Pavlíka „Vývin školstva“*. 5 str., strojopis. Fond Josef Hendrich, krab. č. 3, inv. č. 115. Archiv AV ČR, Praha.

¹⁵ *Ibid.*, s. 2.

a kvalifikovaný pracovník. Pavlíkova kniha patrí k najvýznamnejším prácam našej pedagogiky od vojny, ak nie je najvýznamnejšou vôbec“.¹⁶

Druhou Pavlíkovou publikáciou zameranou na sovietske školstvo bola monografia *Vysoké školy v Sovietskom zväze* (1947). Jej ambíciou podľa autora bolo „stručne podať organizáciu, správu, spôsob štúdia ap. na sovietskych vysokých školách, a tak oboznámiť čitateľa s dôležitou oblasťou kultúrnej politiky nášho osloboditeľa a spojencu“ (s. 5). Ide o informačno-praktickú prehľadovú publikáciu, ktorá opisuje správu vysokých škôl v Sovietskom zväze, ich vnútornú a vonkajšiu organizáciu, akademické hodnosti, služobné a platové pomery ich zamestnancov a na konci je uvedený zoznam vysokých škôl v Sovietskom zväze. Obidve publikácie sú podľa Londákovej (2016) považované za prvé slovenské práce z marxistickej pedagogiky.

Pavlík sa rovnako ako Čečetka, významne angažoval aj v časopiseckej oblasti. V roku 1944 až 1947 bolo pozastavené vydávanie časopisu *Pedagogický sborník*. Po jeho obnovení pozíciu redaktora obsadil Pavlík až do roku 1950, kedy časopis zanikol. Z obsahov jednotlivých čísel počas Pavlíkovho redigovania je evidentné, že uverejňoval články o sovietskej pedagogike a školstve, jednak z dielne slovenských autorov a tiež preklady sovietskych autorov. Od roku 1945 začal vychádzať nový časopis *Jednotná škola*, v redakcii Gustáva Pavloviča, ktorý sa v prvej etape svojej existencie (1945–1949) „zameriaval na prebojovanie a realizáciu základných princípov novej školskej politiky, najmä princípu jednotnej a štátnej školy“ (Pedagogická encyklopédia I., 1984, s. 370). Pavlík v časopise *Jednotná škola* v období rokov 1945–1965 uverejnil dve správy, tri uvítacie prejavy, jeden úvodník, štyri recenzie, dvanásť článkov (jeden v spoluautorstve s Kotočom),¹⁷ sedem príspevkov, ktoré odzneli na konferenciách a seminároch, šesť úryvkov svojich kníh a štúdií (Kudláčová a Faktorová, 2019). To, že časopis bol významnou platformou jeho názorov a bol spolitizovaný, dokazuje jednak obsah článkov a jednak aj Pavlíkovo chápanie poslania pedagogických časopisov, ktoré deklaroval v prejave k redaktorom pedagogických časopisov: „Budem ich musieť vymaniť z náhodnosti pri výbere článkov, voliť ich podľa politického hľadiska a nastoliť určitú problematiku, v ktorej dnes žije nás pracujúci ľud, aby sme ich ešte viac k nemu pripútali.“ (Pavlík, 1950/51, s. 101).

V rokoch 1946 až 1948 Pavlík začal prednášať pedagogiku na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave. Na jar 1948 bol habilitovaný za súkromného docenta na Filozofickej fakulte tej istej univerzity v odbore Pedagogika a na jeseň 1948 bol menovaný za mimoriadneho profesora na Pedagogickej fakulte UK (Hotár [ed.], 1986, s. 21). V tom čase mal len 32 rokov, čo svedčí o jeho ambicióznosti. V roku 1947 založil Štátny pedagogický ústav v Bratislave (neskôr Výskumný ústav pedagogický), ktorý od roku 1957 aj viedol.

Pavlíkove ideové východiská a spôsoby, akým sa dostal k významným kompetenciám v oblasti pedagogiky a školstva, boli úplne odlišné v porovnaní s Čečetkovými (pozri Wiesenganger,

¹⁶ Ibid., s. 5.

¹⁷ K analýze článkov pozri KUDLÁČOVÁ, Blanka a FAKTOROVÁ, Andrea, 2019. Pavlíkova spisba v časopise *Jednotná škola*. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed. *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1945–1989*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 137–142.

2016). Čečetka po zániku Slovenskej republiky nemohol vykonávať činnosti, ku ktorým ho oprávňovala riadna profesúra, keďže sa v zmysle výsledkov previerok profesorov dostatočne nevymedzil voči ideológii Slovenského štátu (obmedzenie trvalo do roku 1946). V tomto období nemohol viesť Pedagogický seminár,¹⁸ viedol ho opäť až od roku 1947, a to pod politickým „drobnohľadom“ (Kudláčová, 2013). Od roku 1947 pokračoval vo svojej intenzívnej publikačnej činnosti, vydal dielo *Výber zo slovenských pedagógov* (1947) a dvojdielnu vysokoškolskú učebnicu *Pedagogika I.* (o vývine pedagogických systémov, 1947) a *Pedagogika II.* (o telesnej, rozumovej i citovej výchove mravnej a umeleckej, 1948). Ľ. Bakoš sa k nim v svojej recenzii vyjadril: „Oba diely tvoria organický celok, v ktorom sú obsiahnuté základné poznatky z dejín pedagogiky a zo všeobecnej pedagogiky, v ktorej je zahrnutá didaktika. Čečetkove práce sú v slovenskej pedagogickej spisbe diela priekopnícke, prvý sa u nás v celej šírke vyrovnáva so základnými otázkami, ktoré nevyhnutne má poznať každý školský pracovník“ (Ľ. Bakoš, 1949–1950, s. 229). Čečetkova tvorba zo 40. rokov 20. storočia predstavuje základy vedeckej pedagogiky na Slovensku a je rozsiahlym dielom,¹⁹ ťažko ju však jednoznačne priradiť k niektorému z pedagogických smerov. Podľa M. Wiesengangera (2014, s. 68) sa skôr „vymedzuje voči jednotlivým autorom a smerom“, vlastné stanoviská a hodnotenia formuluje veľmi opatrne a nie sú dotiahnuté do syntézy. Táto „opatrnosť“ mohla súvisieť s jeho skúsenosťami s režimom prvej Slovenskej republiky.²⁰ Situácia v tábore nekomunisticky a demokraticky orientovaných pedagógov sa v rokoch 1945 až 1948 podľa M. Krankusa (2019) nevyvíjala priaznivo. Postupne boli paralyzovaní, vytlačení z dôležitých pozícií, čím sa dostávali na okraj odbornej diskusie. Ich platformou bol časopis *Nové prúdy*, kde sa venovali najmä problematike jednotnej štátnej školy, v ktorej videli zánik pluralizmu vo vzdelávaní. Diskusia o podobe a východiskách pedagogiky v povojnových podmienkach nebola u nich dominantnou témou. Tým sa v podstate otvoril nerušený priestor pre ľavicovo orientovaných pedagógov. Treba tiež spomenúť, že v tomto období ešte pretrvávali idey reformnej pedagogiky, jednak v myslení a práci niektorých učiteľov a tiež v odbornej literatúre, čo potvrdzujú články v časopise *Jednotná škola* (napr. S. Vrána, M. Berka). Samozrejme reformná pedagogika už nemohla byť predmetom širšej diskusie, išlo skôr o niektoré parciálne témy, napr. globálne vyučovanie a globálna metóda čítania, diferenciacia žiakov v škole, pokusné školy a pod. V školskej praxi ešte fungovali psychotechnické skúšky, testovanie a meranie inteligencie (napr. v Prešove, Bratislave, Košiciach). S. Vrána, predvojnový predstaviteľ českej reformnej pedagogiky, realizoval okruh prednášok po Slovensku a predpokladal „otvorenie nových pokusných škôl“ (Vrána, 1945/46, s. 371). M. Berka dokonca žiada začlenenie pokusných škôl do systému jednotnej školy a vyzdvihuje ich prínos v období prvej republiky (Berka, 1946/47, s. 122–

¹⁸ Pedagogický seminár v rokoch 1945–1947 viedol prof. A. Jurovský.

¹⁹ O obrovskej Čečetkovej pracovitosti svedčia údaje o jeho bibliografii: publikoval 556 titulov, z toho 24 knižných (Miháľechová, 2007).

²⁰ Bližšie k východiskám Čečetkovej tvorby do r. 1945 pozri WIESENGANGER, Marek, 2016. Filozoficko-pedagogické východiská v tvorbe Juraja Čečetku do r. 1945. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed. *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918–1945*. Trnava: Typi Universitatis Tynaviensis, s. 117–137.

123). Tiež J. Brťka v svojej Didaktike (1947) propaguje experimentálnu pedagogiku, meranie školskej práce a štatistiku (Brťka, 1947). Zastáva veľmi umiernené, stredové stanovisko k nekritickejmu preberaniu pedagogických smerov: „My kriticky preveríme všetko, čo možno prijať a prispôbiť našim pomerom, čo nám bude na osov a čoho sa treba vystríhať zo svetových prúdov myšlienkových a pedagogicko-didaktických...“ a žiada „nie napodobňovať západ ani ruský typ školy, lebo našim pomerom je to cudzie“ (Ibid., s. 94).

Utváranie socialistickej pedagogiky a jednotného školstva v rokoch 1948–1953

Komunistický prevrat v roku 1948 znamenal prenikanie mocenského monopolu komunistickej strany a ňou preferovanej ideológie marxizmu-leninizmu do všetkých oblastí života spoločnosti. IX. zjazd KSČ v roku 1949 vyhlásil generálnu líniu budovania socializmu v ČSR. O rok neskôr IX. zjazd KSS vymedzil socialistickej výchovu ako „výchovu v duchu boja proti reakčným vplyvom a prejavom pseudovied a ideológií (Protokol IX. zjazdu KSS, 1950, s. 224). V oblasti školstva a vzdelávania to znamenalo postupnú prestavbu existujúceho školského systému na model jednotnej socialistickej školy. Školský zákon č. 95/1948, prijatý dňa 21. apríla 1948, definitívne uzákonil jednotný školský systém, v zmysle ktorého mali školy vychovávať „*národne a politicky uvedomelých občanov ľudovodemokratického štátu, statočných ochrancov vlasti a oddaných zástancov pracujúceho ľudu a socializmu*“ (Školský zákon č. 95/1948, §2). Kľúčovú úlohu v príprave reformy školského systému zohrali dva dokumenty z dielne O. Pavlíka: *Návrh na reformu školského systému* (Štátne nakladateľstvo v Bratislave, 1945)²¹ a *Školstvo – základ kultúrnej výstavby* (Sekretariát ÚV KSS v Bratislave, 1946). KSS tak už na jar 1946 disponovala prepracovaným, komplexným programom školskej a kultúrnej politiky na Slovensku.

V oblasti pedagogiky zmena režimu znamenala odklon od všetkých iných koncepcií pedagogiky (označovaných ako buržoázne vedy alebo pseudovedy), než akou bola pedagogika etablovaná na princípoch marxizmu-leninizmu, ktorá ako jediná mala prívlastok „vedecká“. „Z najvyšších stranických a vládnych kruhov sa presadzovala požiadavka úplnej revízie orientácie pedagogickej vedy, ba celých domácich a svetových dejín pedagogického myslenia a ich dôsledného výkladu v duchu marxisticko-leninských schém“ (Krankus, 2019, s. 87). To potvrdzujú aj vyjadrenia vtedajších aktérov v pedagogike: okrem Pavlíka išlo najmä o Ernesta Sýkora²², Gustáva Pavloviča²³ a Ľudovíta Bakoša²⁴. Všetci vyštudovali na

²¹ *Návrh na reformu školského systému* (1945) a kniha *Vysoké školy v Sovietskom zväze* (1947) sú prvými neučebnicovými dielami, ktoré vyšli v Štátnom nakladateľstve v Bratislave po oslobodení.

²² Ernest Sýkora (1914–2000), účastník SNP, bol členom ÚV KSS aj ÚV KSČ. V rokoch 1945–1950 bol pracovníkom Povereníctva SNR pre školstvo a osvetu a bol uvoľnený pre prácu s mládežou v Zväze slovenskej mládeže a Československého zväzu mládeže. V rokoch 1950–1958 bol povereníkom školstva a kultúry, v r. 1953 bol ministrom školstva. Od r. 1959 bol profesorom pedagogiky na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Pričinil sa najmä o budovanie jednotnej socialistickej mládežníckej organizácie a tvorbu jej výchovnej koncepcie, tiež politicko-výchovné aktivizovanie mládeže na stavbách mládeže.

²³ Gustáv Pavlovič (1907–1990), účastník SNP, v rokoch 1945–1947 vedúci reformného oddelenia Povereníctva školstva a osvetu, v rokoch 1947–1951 riaditeľ Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave, vedúci odboru vysokých škôl Povereníctva školstva, vied a umení (1951–1953), rektor Vysokej školy pedagogickej v Bratislave (1953–1959). Po roku 1945 obhajoval a propagoval štátnu jednotnú školu a podieľal sa na príprave školského zákona (1948) a školských dokumentov. Zaslúžil sa o založenie časopisu *Jednotná škola*.

Filozofickej fakulte UK v Bratislave, politicky sa významne angažovali a spoločne s Pavlíkom utvárali ľavicovú podobu pedagogiky a ľavicový model školskej politiky po druhej svetovej vojne. Pavlovič určil jednoznačné základné smerovanie pedagogiky takto: „Treba vypracovať socialistickú teóriu výchovy a ľudovú výchovu, pričom vzorom nech nám je pedagogická teória a prax sovietska.“ (Pavlovič, 1950/51, s. 26).

O. Pavlík pokračoval v svojej raketovej politickej kariére. V roku 1948 bol zvolený za poslanca SNR a vymenovaný za povereníka informácií a osvetu, čo mu umožnilo zúčastňovať sa na rokovaní Predsedníctva ÚV KSS. V roku 1950 sa stal námestníkom ministra školstva, vied a umení a predsedom Štátneho výboru pre vysoké školy v Prahe.²⁵ Zo svojich prednášok na Pedagogickej fakulte UK v rokoch 1946–1948 publikoval dielo *Didaktika* (vyšlo tri krát, v roku 1949 dva krát a v roku 1950 v upravenom vydaní). Malo byť prelomovým v oblasti socialistickej didaktiky; Pavlíkovým zámerom bolo „očistiť didaktiku od pseudovedeckých princípov“ (Pavlík, 1949, s. 4). Publikácia však neponúka systematickú didaktiku vystavenú na marxisticko-leninských princípoch, ako by čitateľ očakával. Ide skôr o sústavu klasických didaktických poznatkov, ku ktorým možno nájsť kritické výhrady autora a vsuvky o sovietskej pedagogike. Pavlík v nej propaguje polytechnické vzdelávanie, ktoré je výsledkom potreby „zasvätiť dieťa aspoň do základov modernej výrobnéj techniky a práce“ (Ibid., s. 31), čo podľa neho vyriešila sovietska pedagogika. Kritizuje činnú školu, zdá sa však, že len preto, že sa rozvíjala v období medzivojnovéj republiky. To, že Pavlíkova didaktika neprinesla novú, socialistickú teóriu vyučovania, ale je prevzatím tradičnej, dosvedčuje aj skutočnosť, že v zozname literatúry, ktorý tvorí tridsať prameňov, sú len štyri sovietskej proveniencie, ostatné sú klasické domáce a zahraničné pramene z oblasti didaktiky (Kudláčová a Faktorová, 2019; Krankus, 2019). Začiatkom 50. rokov Pavlík publikoval už len prednášky, napr. *Úloha školy vo výchove* (zborník *Vývoj a výchova dieťaťa*, 1952) a hlavný referát na I. celoslovenskej konferencii o polytechnickej výchove v Bratislave v apríli 1953 *O polytechnickej výchove a jej začiatkoch na našich školách* (zborník *O polytechnickej výchove*, 1953).

Čečetka v období stalinizmu prednášal pedagogiku v Pedagogickom seminári Filozofickej fakulty UK v Bratislave. V roku 1950 v zmysle zákona o vysokých školách č. 58/1950 Zb. z. semináre nahradili katedry. Pedagogický seminár bol zrušený a pedagogika bola až do roku 1953 začlenená pod Katedru dejín filozofie. V roku 1953 vznikla samostatná Katedra pedagogiky a psychológie pod Čečetkovým vedením. V roku 1950 bol prinútený k verejnej sebakritike, na fakulte však po tejto očiste pôsobil ďalej.²⁶ V 50. rokoch bola jeho tvorba orientovaná najmä na historicko-pedagogickú spisbu, pravdepodobne aj z taktických dôvodov

²⁴ Ľudovít Bakoš (1919–1974), pracovník Povereníctva školstva a osvetu, asistent na Filozofickej fakulte UK v Bratislave (1946–1947), prednášal na Vysokej škole pedagogickej (1953–1959) a potom opäť na Filozofickej fakulte UK, kde získal docentúru a neskôr profesúru. Venoval sa najmä ďalšiemu vzdelávaniu učiteľov a teórii výchovy.

²⁵ Výbor bol zriadený v zmysle nového zákona o vysokých školách č. 58/1950 Zb. Pavlík viedol práce pri jeho aplikácii, čo fakticky znamenalo spolitizovanie vysokoškolského prostredia a úplné podriadenie vysokých škôl štátnej moci (bližšie GABZDILOVÁ, Soňa, 2018. *Ako sme študovali v totalite. Vysokoškolské vzdelávanie na Slovensku pod ideologickým diktátom KSČ [1948–1953]*. Košice: Universum).

²⁶ Filozofickú fakultu musel opustiť až neskôr, v roku 1959.

(Kudláčová, 2019). Išlo najmä o spracovanie slovenských osobností v oblasti pedagogiky (*Učiteľ ľudu Samuel Tešedík*, 1952; *Vavrinca Benediktiho z Nedožier Vnútorná sústava školská a Reč nápravná*, 1955; *Pedagogické dielo Jána Seberíniho*, 1957; *Pedagogické dielo Samuela Tešedíka*, 1959). Čečetka sa už po roku 1945 neangažoval v pedagogickej diskusii. V jeho dielach možno zreteľne rozpoznať vplyv predvojnového pedagogického myslenia (Krankus, 2019), nehlásil sa k sovietskej pedagogike a škole. Bohužiaľ, ani v tomto období sa nevyhol pozornosti straníckych orgánov a politickým previerkam. Doslova na neho upozornil G. Pavlovič, ktorý v svojej štúdiu *Uplatnenie zásad socialistickej pedagogiky v našej škole* v časopise *Jednotná škola* (č. 1, 1950/51) kritizoval Čečetku a uviedol, že jeho názory vychádzajú z názorov predstaviteľov „reakčných“ filozofických smerov. Čečetka sa musel na celoslovenskej konferencii učiteľov v Bratislave verejne „kajať“ a sebakriticky vyjadriť k svojmu pôsobeniu v minulosti a tiež k svojim predchádzajúcim dielam: „...nemajúc pevného ideového vedenia marxistického, chcúť nájsť východisko v spleťosti problémov, dostal som sa na stanovisko idealistického objektivizmu, utopicky dúfajúc, že sa mi podarí akýmsi formálno-vedeckým spôsobom nájsť teoretickú základňu, na ktorú by bolo možné uviesť akousi vzájomnou dohodou všetky tie rozmanité a protikladné systémy a smery pedagogické pri zohľadňovaní akéhosi filantropicko-humanistického stanoviska“ (Zprávy, 1950, s. 131).

Ak sme spomenuli občas sa vyskytujúce reformno-pedagogické diskusie v povojnovom období, tak obdobie stalinizmu definitívne ukončilo. To dokazuje aj štúdia R. Váňovej, v ktorej sa venuje analýze vývoja československej pedagogiky v časopise *Pedagogika*, kde píše: „diskusia o tzv. pedagogickom reformizme bola ukončená v roku 1953“ (2000, s. 316). Ako uvádza Krankus (2019), napriek veľkému tlaku, osvojovanie si novej marxisticko-leninskej a sovietskej pedagogiky podľa „pedagogických elit“ nepostupovalo dostatočne rýchlo, čo viedlo k hľadaniu príčin tohto stavu. Podľa Sýkoru, „do veľkej časti našich škôl ani dnes nenachodí prístup socialistická pedagogika, lebo tam má domovské právo pedagogika buržoázna“ (1949/50, s. 282). Pavlovič si kládol otázku, ako je možné, že po piatich rokoch úspešného budovania socializmu, reakcia opäť dvíha hlavu? Chybu vidí v „zhovievavosti voči idealistickým, objektivistickým, liberalistickým, eklektickým a vedeckej pedagogike neprijateľným prácam, ktoré u nás vychádzali. Nerozvinuli sme kritiku a sebakritiku. Omeškali sme sa v štúdiu názorov klasikov marxizmu-leninizmu na výchovu, v štúdiu sovietskej pedagogickej teórie a praxe a jej veľkých úspechov“ (Pavlovič, 1950/51, s. 30). Podľa Bakoša bolo treba „dôsledne likvidovať zvyšky buržoázných ideológií v školskej výchove a vyučovacej práci“ (1952/53, s. 395). Je logické, že totalitné praktiky a prostredie strachu a nedôvery neprialo žiadnej vede, tobôž nie vedám humanitným a spoločenským.

Záver

V skúmaní pedagogickej vedy v období socializmu sme na začiatku. Okrem analýz pramennej knižnej a časopiseckej literatúry by mohlo byť zaujímavé skúmať napr. vzťahy medzi pedagógmi, najmä v období stalinizmu, kedy v jednotlivých inštitúciách ešte popri sebe mohli pôsobiť príslušníci medzivojnovnej pedagogiky a už kujúca sa generácia predstaviteľov socialistickej pedagogiky, čo je však náročné uchopiť metodologicky. Z nášho pohľadu by mohol byť zaujímavý najmä vzťah hlavných protagonistov, Čečetku a Pavlíka, keďže Čečetka bol najvplyvnejším pedagógom až do Pavlíkovho nástupu. V nami sledovanom období sa nám doteraz nepodarilo nájsť alebo získať nejaký poznatok o vzťahu týchto dvoch aktérov.²⁷ Po 2. svetovej vojne zrejme obaja venovali maximálne úsilie svojim vlastným cieľom: Čečetka budovaní seminára, príprave stredoškolských učiteľov a tvorbe vedeckej pedagogiky na Slovensku, tiež očisťovaniu sa z obvinenia z kolaborácie s režimom prvej Slovenskej republiky a Pavlík príprave podkladov pre presadenie modelu socialistickeho školstva a socialistickej pedagogiky a budovaní vlastnej politickej kariéry.²⁸ Obdobie 40. a 50. rokov 20. storočia bolo na Slovensku obdobím dramatických zmien, s mnohými negatívnymi dôsledkami, ktoré spôsobili dva totalitné režimy: prvá Slovenská republika s národno-socialistickou ideológiou a obdobie socializmu s marxisticko-leninskou ideológiou. Aj z našej štúdie vyplýva, že ideológia v totalitných režimoch akéhokoľvek zamerania je zväčša niekým „predpripravená“ (Š. Polakovič, S. Mečiar, resp. O. Pavlík) a po politickom prevrate je možné ju veľmi rýchlo diseminovať. Pedagogika, školstvo a vzdelávanie sú na to veľmi vhodným a efektívnym prostriedkom, čo potvrdzuje aj náš príspevok. Ako uvádza Katuninec (2009), s komunistami si boli národní socialisti blízki už tým, že na uchopenie moci im boli dobré všetky prostriedky.

²⁷ Problémom je, že doteraz nie je spracovaný rozsiahly osobný fond O. Pavlíka v Slovenskom národnom archíve (asi 200 archívnych škatúl). Vzťah Čečetku a Pavlíka by mohli osvetliť aj *Pamäte*, ktoré Pavlík písal od 90. rokov (asi 1200 strán). Rukopis bol odovzdaný do SNA spolu s pozostalosťou, rodina si ho však vyžiadala späť (informácie sú získané v osobnom rozhovore s pracovníčkou Slovenského národného archívu, dňa 19. 2. 2019).

²⁸ Zatiaľ jediným zdrojom informácií o vzťahu medzi Čečetkom a Pavlovičom bol náš rozhovor s dr. J. Vanovičom dňa 16. mája 2019. Vanovič pracoval ako Čečetkov podriadený v Slovenskej pedagogickej knižnici (Čečetka tam pracoval po prepustení z filozofickej fakulty v rokoch 1959 až 1963) a poznal aj Pavlíka. V tomto období bol už perzekvovaný aj Pavlík, v roku 1957 ho vylúčili z KSS, pozbavili miesta profesora na pedagogickej fakulte a mal zákaz publikovať (bola to reakcia na jeho kritiku stalinských čistiek). Pavlík začal pracovať vo Výskumnom ústave pedagogickom v Bratislave (1957–1971). Podľa Vanoviča, Pavlík chodil za Čečetkom do Slovenskej pedagogickej knižnice konzultovať odborné záležitosti: „Čečetka bol pre Pavlíka stále ktosi, kto mu vedel niečo k veci povedať, uznával ho“. Svoju úlohu zrejme zohrala aj skutočnosť, že Čečetka bol Pavlíkovým učiteľom a keďže bol výborným odborníkom, Pavlík si ho vážil a mnohé veci s ním konzultoval: „Pavlík Čečetku uznával a vedel, že niečo vie“. Na Vanovičovú otázku, prečo Čečetka nešiel pracovať do Výskumného ústavu pedagogického (k Pavlovičovi), Čečetka vraj odpovedal: „lebo by som paktoval s Pavlíkom“. Čečetka podľa uvedeného rozhovoru rešpektoval zameranie a odbornosť Pavlíka, i keď s jeho východiskami nesúhlasil. Pravdepodobne obaja boli natoľko silné a vyhranené osobnosti a odborníci, že ich spolupráca by mohla byť konfliktná a mohla by dráždiť politické špičky, nakoľko by tvorili príliš silnú a výraznú dvojicu. Z nášho pohľadu však bližšia spolupráca nebola možná aj z dôvodu, že v svojej tvorbe a práci vychádzali z principiálne rôznych východísk.

Pramenná literatúra

- BAKOŠ, Ľudovít, 1949/50. Pedagogika II. *Jednotná škola*. Roč. 5, č. 5, s. 229–230.
- BAKOŠ, Ľudovít, 1952/53. Úlohy našej školy po X. zjazde KSS. *Jednotná škola*. Roč. VIII, č. 5, s. 385–395.
- BERKA, Mikuláš, 1946/47. Potreba pokusnej školy. *Jednotná škola*. Roč. II, č. 3, s. 122–123.
- BRŤKA, Juraj, 1947. *Stručná didaktika pre učiteľov a kandidátov učiteľstva*. Prešov.
- ČEČETKA, Juraj, 1938. Slovenská národná výchova na slovenských školách. *Pedagogický sborník*. Roč. 5, č. 3, s. 97–107.
- ČEČETKA, Juraj, 1938. Reforma slovenského školstva. *Pedagogický sborník*. Roč. 5, č. 4, s. 145–162.
- ČEČETKA, Juraj, 1940. Nová stredná škola slovenská. *Pedagogický sborník*. Roč. 7, č. 1, s. 25–33.
- ČEČETKA, Juraj, 1943. *Príručný pedagogický lexikon I*. Turčiansky sv. Martin: Kompas.
- ČEČETKA, Juraj, 1944. *Úvod do všeobecnej pedagogiky*. Bratislava: Sdruženie vysokoškolského študentstva.
- PAVLÍK, Ondrej, 1945. *Vývin sovietskeho školstva a pedagogiky so zreteľom na školu povinnú*. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení.
- PAVLÍK, Ondrej, 1947. *Vysoké školy v Sovietskom zväze*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo.
- PAVLÍK, Ondrej, 1949. *Didaktika*. 3. vydanie. Bratislava: Štátne nakladateľstvo.
- PAVLÍK, Ondrej, 1950/51. Prejav k redaktorom pedagogických časopisov. *Jednotná škola*. Roč. 6, č. 3, s. 97–102.
- PAVLÍK, Ondrej, 1968. *Svedectvo dokumentov*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry.
- PAVLÍK, Ondrej, zost., 1984. *Pedagogická encyklopédia Slovenska 1*. Bratislava: VEDA.
- PAVLÍK, Ondrej, zost., 1985. *Pedagogická encyklopédia Slovenska 2*. Bratislava: VEDA.
- PAVLOVIČ, Gustáv, 1950/51. Uplatnenie zásad socialistickej pedagogiky v našej škole. *Jednotná škola*. Roč. VI, č. 1, s. 24–48.
- POLAKOVIČ, Štefan, 1939. *K základom Slovenského štátu. Filozofické eseje (56. zv. Knižnice Slovenských pohľadov)*. Turčiansky sv. Martin: Matica Slovenská.
- SÝKORA, Ernest, 1949–50. Výňatok z prejavu poverenika školstva E. Sýkora povedaného na aktíve školských pracovníkov v Bratislave. *Pedagóg II*. Č. 4, s. 282–284.
- VRÁNA, Stanislav, 1945/46. O pedagogickom seminári bratislavských učiteľov. *Jednotná škola*. Roč. I., č. 8–10, s. 371–373.
- Zprávy z diskusných príspevkov na celoslovenskej konferencii učiteľov v Bratislave 30. 9. – 1. 10. 1950. *Jednotná škola*. Roč. VI, č. 3, s. 129–132.

Literatúra

- GABZDILOVÁ, Soňa, 2018. *Ako sme študovali v totalite. Vysokoškolské vzdelávanie na Slovensku pod ideologickým diktátom Komunistickej strany Československa 1948–1953*. Prešov: Universum-EU. ISBN 978-80-89946-05-1.

HOTÁR, Viliam, 1986. Ondrej Pavlík – život a dielo. In: HOTÁR, Viliam, ed. *Náčrt personálnej bibliografie Ondreja Pavlíka, vydanéj k jeho 70. narodeninám*. Martin: Matica slovenská, s. 7–14.

HRUBOŇ, Anton, 2014. Slovenský národný socializmus v koncepciách Štefana Polakoviča a Stanislava Mečiara (Dva návrhy posalzburského smerovania prvej Slovenskej republiky). In: HRUBOŇ, Anton, LEPIŠ, Juraj a TOKÁROVÁ, Zuzana, eds. *Slovensko v rokoch neslobody 1938–1989 II.: osobnosti známe – neznáme*. Bratislava: Ústav pamäti národa, s. 20–34. ISBN 978-80-89335-64-0.

KATUNINEC, Milan, 2009. *Fašizmus, národný socializmus a komunizmus. K ideovým zdrojom a možným rizikám návratu totalitarizmu*. Bratislava: VEDA. ISBN 978-80-224-1084-7.

KRANKUS, Milan, 2015. Školská a mimoškolská výchova na Slovensku v rokoch 1938–1945. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed. *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v rokoch 1939–1945*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 91–105. ISBN 978-80-8082-842-4.

KRANKUS, Milan, 2017. Ideový zápas v slovenskej pedagogike v rokoch 1945–1953. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed. *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku od konca 2. svetovej vojny po obdobie normalizácie*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 36–52. ISBN 978-80-568-0062-1.

KRANKUS, Milan, 2019. Vývoj pedagogického myslenia a pedagogický diskurz. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed. *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1945–1989*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 82–112. ISBN 978-80-568-0369-1.

KUDLÁČOVÁ, Blanka, 2013. Juraj Čečetka – prvý slovenský profesor pedagogiky. In: KASPER, Tomáš, PELCOVÁ, Nad'a a SZTOBRYN, Slawomir, eds. *Úloha osobností a inštitúcií v rozvoji vzdelanosti v evropském kontextu*. Praha: Karolinum, s. 423–432. ISBN 978-80-246-2286-6.

KUDLÁČOVÁ, Blanka, 2015. Charakteristika vybraných reprezentatívnych diel slovenskej pedagogiky v rokoch 1939–1945 z hľadiska politicko-spoločenského kontextu. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed. *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v rokoch 1939–1945*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 42–59. ISBN 978-80-8082-811-0.

KUDLÁČOVÁ, Blanka, 2017. Ondrej Pavlík a obrat v pedagogike, školstve a vzdelávaní na Slovensku v 40. rokoch 20. storočia. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed. *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku od konca 2. svetovej vojny po obdobie normalizácie*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 53–64. ISBN 978-80-568-0062-1.

KUDLÁČOVÁ, Blanka a FAKTOROVÁ, Andrea, 2019. Ondrej Pavlík, tvorca socialistickej pedagogiky a reformátor školstva a vzdelávania po druhej svetovej vojne. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed. *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1945–1989*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 113–151. ISBN 978-80-568-0369-1.

- KUDLÁČOVÁ, Blanka a VALKOVIČOVÁ, Lucia, 2015. Tvorba Juraja Čečetku a ideológia Slovenského štátu v rokoch 1939–1945. *Historia scholastica*. Roč. 1, č. 2, s. 38–51. ISSN 1804-4913.
- LONDÁKOVÁ, Elena, 2016. Ondrej Pavlík a prvá komunistická školská reforma v jej československých politicko-historických konotáciách. In: MICHALIČKA, Vladimír a SLEZÁKOVÁ, Miroslava, eds. *Ondrej Pavlík (1916–1996)*. Bratislava: CVTI SR, s. 8–12. ISBN 978-80-89354-68-9.
- MÁTEJ, Jozef, 1976. Školstvo, výchova a pedagogika v období fašistickej okupácie, Slovensko. In: MÁTEJ, Josef, ed. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava: SPN, s. 378–402.
- MICHALIČKA, Vladimír a SLEZÁKOVÁ, Miroslava, eds., 2018. Ondrej Pavlík (1916–1936) – zrod učiteľa a pedagóga. *Historia scholastica*. Roč. 4, č. 2, 2018, s. 95–100. ISSN 1804-4913.
- MICHALIČKA, Vladimír a SLEZÁKOVÁ, Miroslava, eds., 2016. *Ondrej Pavlík [1916–1996]*. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR.
- MIHÁLECHOVÁ, Mária, 2007. *Život a dielo Juraja Čečetku*. Bratislava: Infopress. ISBN 978-80-85402-84-1.
- MILLA, Michal, 2008. *Hlinkova mládež 1938–1945*. Bratislava: Ústav pamäti národa.
- RAJSKÝ, Andrej, 2015. Ideové pozadie a doktrína Slovenského štátu. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed. *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v rokoch 1939–1945*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 23–34. ISBN 978-80-8082-811-0.
- VALKOVIČOVÁ, Lucia, 2015. Štúdie Juraja Čečetku v časopise Pedagogický sborník v období druhej svetovej vojny. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed. *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v rokoch 1939–1945*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 60–72, ISBN 978-80-8082-811-0.
- VÁŇOVÁ, Růžena, 2000. Vědy o výchově na stránkách pedagogiky (K 50. výročí vzniku časopisu). *Pedagogika*. Roč. L, č. 4, s. 313–339. ISSN 0031-3815.
- WIESENGANGER, Marek, 2014. Filozoficko-výchovné východiská J. Čečetku v diele Úvod do všeobecnej pedagogiky. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed. *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v medzivojnovom období*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis a VEDA, s. 60–69. ISBN 978-80-8082-811-0.
- WIESENGANGER, Marek, 2016. Filozoficko-pedagogické východiská v tvorbe Juraja Čečetku do r. 1945. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka, ed. *Pedagogické myslenie, školstvo a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918–1945*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 117–137. ISBN 978-80-8082-955-1.

Legislatíva

Protokol IX. Zjazdu Komunistickej strany Slovenska v Bratislave, dňa 24. – 27. mája 1950. Bratislava: Ústredný výbor KSS, 1950.

Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon) č. 95/1948 Zb. zo dňa 21. 4. 1948.

Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 5/1944 Zb. n. SNR zo dňa 6. septembra 1944 o poštátnení školstva na Slovensku.

Zákon o ľudových školách č. 308/1940 Sl. z. zo dňa 26. 11. 1940.

Archívne pramene

Recenze na knihu O. Pavlíka „Vývin školstva“. 5 str., strojopis. Fond Josef Hendrich, krab. č. 3. inv. č. 115. Archiv Akademie věd ČR, Praha.

Transkript z rozhovoru s dr. Júliusom VANOVIČOM (v Bratislave, dňa 16. mája 2019).

Osobný archív autorky (BK).